

اسلام کی روشنی

معارف : « روشنی بر حقیقت ، حقیقتی بر روشنی » درود

مدیر : حلیم ثابت

۲۴ رجب ۱۳۳۲

۵ حزیران ۱۳۳۰

پہلے ۱ - صفائی ۱۰

دست ما کوتاه و خرما بر نخیل

دیمشدر. و امام علی بوحالك فرد ایچون برقیصه اولمادیغنی شوعالی کلام ایله

افاده بیوریور :

(قيمة المرء همته)

فردلرك عمللری عرفدن بیوک بر مسافه ایله اوزاق اولدیغنه بناء درکه قرآن کریم : « معروفی امر ایدیکنز ، منکری نهی ایدیکنز ! » بیوریور. عمومی بر صورتده یاپیلان ایشلر (معروف) ، یاپیلیمان ایشلر (منکر) اولش، اولسهیدی، مؤمنلر معروفی امر و منکری نهی ایتمک صورتیاه مجاهده یه مأمور اولمازلردی .

اوحالده عرفی ، جماعته ظاهر اولان فعللرده دکل اجتماعی بر ایمان ایله ایناتیلان ، اجتماعی بر عشق ایله سویلن قاعدهلرده آزماق اقتضا ایدر . فعللر آرزوق بوقاعدهلره یاقلاشیر و یاقلاشمق ایچونده اجتماعی تضیقلرک یعنی تأیید و اعجاز قوتلرینک دائمی تأثیری آلتده بولونور ؛ فقط بوقاعدهلره تمامیله یتشه من . اجتماعی قاعدهلرک مفکوروی بر ماهیتی حائر اولمسی اساساً اجتماعی مفکوردهدن نیعان ایتمسندن دولایی در . - کله جک مقالهده بوجهتی ایضاح ایددیکنز -

کوک آلب

فقہ

جوازک احکام شرعیهدن اولمادیغنه دائر

شریعت اسلامیهده جواز ، بر مسئله مهمه در . فقهای خفیه و شانعیهدن بعضیلری جوازک احکام شریعتدن اولمادیغنه قائل اولشلر ایسهده بوتون ائمه مذاهب و عامه فقها ، جواز احکام شریعتدنر . رأی واجتهادنده بولمشلردر شبهه یوقدرکه بواجتهادلریله بوتون افعال و حرکاتی شریعتک دائره شمولته تحت حکم و تأثیرینه ادخال ایتمش اولیورلر . چونکه هر هانکی شی اولورسه اولسون

یافعی ترکی اوزرینہ ویا بالعکس ترکی فعلی اوزرینہ ترجیح اولنور ویا خود هیچ
بری ترجیح اولتاش بولنور . برنجی وجوب ، ایکنجی حرمت ، اوچنجی
جوازدر . بوضورت تقسیم ، نفی واثبات آراستہ مردود بر تقسیم عقلی اولدیغندن
بالطبع دردنجی بر قسم تصور اولنہ ماز . ایستہ بواجتہاد ، وجوب وحرمتی ایله بر
ساحہ محدودہ منحصراً اولان شریعتی کافہ افعال وحرکاتہ تشمیل ایتدیکندن
بالطبع شریعت بوتون احکامنی تفصیلاً ایله احاطہ ایدمیورده . بر چوق شیلرک
جوازی حقدہ صراحت بولنہ میور و بویله صراحت بولنمدینی ایچون شریعت
نظرندہ جوازی تحقق وتین ایتاش دینہ قیل و اجراستہده نمانت اولنیور .
منفعتلر قوت اولوب کیدیور . مضرتلر تولد ایدوب دورنیور هر تجددہ
قارشوده اول امرده شریعت رد وانکار ایله مقابله ایدیور . چونکہ جوازی
بالطبع تصریح اولتاش بولنیور . سوکرا یاواش یاواش حکم وتأثیری آزالیورده
برعجز وضع ایچندہ رجعت ایدیور .

جوازده حکم شریعتدر دینہ وجوب وحرمت کی محتاج استقتا واقبا
اولنیور . حقدہ تقول صریحہ مستد فتوالر صدور ایدیور . صراحت بولنمازسه
حکم شرعی عد ایتدکلی جواز بیلنہ میورده شریعت غیر قابل تطبیق بر حالده
بولنیور . ایستہ بومفاسد ومحاذیر ، بوتون بواجتہاد مخطی دن نشئت ایدیور .
(الثمرة تنبی عن الشجرة)

ایستہ بودرجه عقل ومنطقدن خارج بر خطای عظیم ایله شریعت اسلامیه بی
آلوده ایتکی موافق کورمدیکمندن بیان حقیقت ایتکی بروجیہ دینہ عد ایلدم .
جواز بر حکم شرعی دکلدور . چونکہ شریعت محافظہ نظام وانتظام مقصدیله
وضع وتأسيس اولنمش بر قانوندن عبارتدر قانون افعال وحرکاتی تقید ایتک
ایچون وضع اولنور تقیدہ خدمت ایدن حکملر ایسه وجوب وحرمت کی
حکملر در صحت وفساد کی حکملرده امر ونهی شرعیکنک نتیجہ بی اولدیقلرندن
وجوب وحرمت معالرینی تضمن ایدر . بناءً علیہ آنلرده تقیدہ خدمت ایدر .
جواز ایسه سربستی فعل وحرکتدن عبارتدر تقیدہ خدمت ایدر بناءً علیہ
احکام شریعتدن عد اولنہ ماز .

قوانین و شرائع پرشی حقدہ جائز در، دینلیر ایسه شرع قانونہ تعلق ایدن
 برشی دکدر، آنک حقدہ هیچ بر حکم آنجا اولما مشدر. هیچ بر صورتہ
 مداخلہ وقوع بولما مشدر، شرع و قانونک دائرہ شمولندہ دکدر؛ خارجدر حال
 اصلیسہ نہ ایسه ینہ اودر، دیمکدن بشقہ برشی دکدر. یوقہ جواز و اباحہ بی ذہ
 شرع شریفک دائرہ شمولانہ ادخال ایدوبده اکل و شربک جوازی « کلاوا و اشربوا
 ولا تسرفوا » ایله وبالعموم افعالک حتی مشی و حرکتک بیله جواز لزی، « خلق لکم
 ما فی الارض جمیعاً » آیت جلیله سیله ثابتدر، دیمک قدر عبث برشی تصور اولنہ مازہ
 ایسته یو آیت جلیله لر جواز و اباحہ بر حکم شرعیدر دیه جواز و اباحہ بیہ بر
 دلیل شرعی اولق اوزره وارد اولما مشدر.

احکام اصلیه دن اولان جواز و اباحہ تک هیچ بر دلیل شرعی بہ احتیاجی
 یوقدر.

« کلاوا و اشربوا ولا تسرفوا » آیت جلیله سندن مقصد اسرافک منع و حرمتیدر؛
 اکل و شربک جواز و اباحہ سی مقصود دکدر.

« کلاوا و اشربوا » و « ولا تسرفوا » یہ بر مقدمہ و توطئه دن بشقہ برشی دکدر.
 کذلک « خلق لکم ما فی الارض جمیعاً » آیت جلیله سندن مقصد امتاندر.
 یوقہ ائمہ فقہک ظن ایتدکری کی هر شیدن انتفاع اتمک جائز اولدیغنی
 بیان دکدر.

خلاصہ جواز احکام شریعتدن اولدیغندن شریعت، جائز اولان شیلردن
 جوازی بیان اتمک مقصدیله بحث ایتمز مجرد جواز لزی اعتباریله شارعک
 بولردن بحث اتمک قصد و غرضی تعلق ایتما مشدر. بعض شیلرک جوازی حقدہ
 وارد اولان بیاناتی ایسه جوازی بیان مقصدیله دکلدہ عرض ایتدیکم و جہاہ
 مقاصد سائرہ ضمتده در.

کذلک تعدد زوجاتک جوازی بیان ایدن « فانکحوا ما طاب لکم من النساء
 منی وثلاث و رباع » آیت جلیله سندن مقصد درتدن زیادہ بی تحریمدر، یوقہ تعدد
 زوجاتک جوازی بیان دکدر.

اگر تعدد زوجاتده یوبله جهت تحریم اولما مجرد جوازی بیان اتمک
 مقصدیله نہ بر آیت جلیله نده بر حدیث شریف وارد اولوردی.

اصولون دیورلرکہ درتدن زیادہنی تحریمہ دلالتی اعتباریہ بوآیت جلیاہیہ نص اطلاق اولتور . زیرا آیت جلیاہدن مقصد تحریمدر جواز دکلدر . چونکہ درتدن زیادہنی تحریم مقصدیہ متنی وثلاث قیدی علاوہ اولتشددر . کلام مقیدہ محط قائدہ قیددر . دائماً متکلمک مقصدی قیدہ متوجہ اولور . شوخاندہ تعدد زوجاتک جوازی آیتدن مقصود دکلدر . بناءً علیہ جوازہ . دلالتی اعتباریہ آیت جلیاہیہ نص اطلاق اولتہماز .

چونکہ عرف واصطلاح اصولیونہدہ معنای مقصودہ دلالتی اعتباریہ نظم قرآنہ نص اطلاق اولتور مقصود اولیان معنایہ نظر آایسہ نص اطلاق صحیح اولہماز . ایستہ بویاہ جوازہ دائر اولان آیات واحادیث برر برر تدقیق ایندیہ جک اولورسہ مزبری جوازی بیان ایتک مقصدیہ دکلدہ مقاصد سائرہ ایچون سوق اولدیغنی اکلشیایر .

برده جوازک وحکمک ماہیت ومعناریتہ عطف نظر تدقیق ایدرک جوازک بر حکم شرعی اولنقدن پک اوزاق اولدیغنی اثبات وایضاح ایدلم . شہہ یوقدرکہ احکام شریعت ، خطابات شارع ایہ وضع وتأسيس اولنمش احکامدرکہ خطاب شارعک اثر لربدر .

علماء اصول وائتہ مذهب ، حکمک تعریف ماہیتدہ تعیردہ اختلاف اولق اوزرہ حکم شرعی بہ کیمی خطاب شارعدر ، کیمی دہ اثر خطاب شارعدر ، دیور .

خطاب شارعدر ، دینلرک خطاب تعیرندن مقصداری مایقع بہ الخطاب معناسیدرکہ اثر خطاب دیمکدن بشقہ برشی دکلدر . ایستہ بویاہ علماء اصول وائتہ مذهب دہ حکم حقتدہ اثر خطابدر ، دیمکدہ متفق الکامدر .

بناءً علیہ جواز بر حکم شرعی دکلدر ، چونکہ اثر خطاب اولنغہ صلاحتی یوقدر .

چونکہ جوازک مفهوم وماہیتی برشیک فعل وترکک عدم رجحانندن عبارت بر امر سابی وعدمیدر ، بویاہ امور سللیہ وعدمیہ لردہ وبالجمہ عدم لردہ ایکی قول وارددر .

بری عدم هیچ برعلته محتاج دکلدر عدمده نه بر عدمک نه ده وجودک
دخل وتأثیری یوقدر عدم هیچ برشیک اثری اوله ماز دیه مقدمینک بیان
ایتدکری رأی و فکردر .

ایشته بوقواه نظراً عدمدن عبارت اولان جواز نه خطابک نه ده بشقه برشیک
اثری اوله ماز :

دیگری ده (عاۃ العدم عدم العاۃ) دیه متأخرینک بیان ایتدکری اساس
عقلیدرکه برشیک عدمنه علت اوشیک وجودینه علتک عدمیدر دیمکدر .

ایشته بوقواه کورده جواز بالطبع ، اثر خطاب دکلدر بالعکس اثر عدم
خطابدر دیمک اقتضا ایدر چونکه وجوب برشیک فعلی ترکی اوزرینه رجحانی
حرمت ده بالعکس ترک فعل اوزرینه رجحانی دیمکدر جواز ایسه بوهرایکی
صورت رجحانک فقدان وعدمدن عبارتدر . دیمک اولورکه جوازک ماهیتی
وجوب و حرمتک انتفاسدن بشقه برشی دکلدر برشی حقنده جائزدر دینلیرسه
وجوب و حرمتی یوقدر معناسدن بشقه برشی افاده ایتمز .

وجوب و حرمتک نفی وعدمنه علت ، وجوب و حرمته علت اولان خطاب
شارعک ، امر و نهیک عدم ورودیدر چونکه برشیک عدمنه علت اوشیک
وجودینه علتک فقدان وعدمیدر .

دیمک اولورکه بواساس عقلی به نظراً جوازه علت ، وجوب و حرمته علت
اولان امر و نهیک وجوب و حرمتی ایجاب ایدر جک خطاب شارعک عدمیدر
چونکه عرض ایتدیکم وجهه جواز ، وجوب و حرمتک عدمدن بشقه برشی
دکلدر .

مثلاً سیاحت ایتک جائزدر دیمک ، سیاحت حقنده نه وجوب نه حرمت حکمی
لاحق اولامشدر سیاحتک وجوب و حرمتی یوقدر دیمکدر .

سیاحت حقنده بویه وجوب و حرمتک انتفاسنه علت ده سیاحتک وجوب
ویا حرمتی ایجاب ایدر جک خطاب شارعک ، امر و نهیک عدم ورودیدر . سیاحت
جائزدر چونکه حقنده نه وجوبی افاده ایدر جک بر امر نه ده حرمتی ایجاب
ایدر جک بر نهی واردر هیچ بر صورتله وجوب و حرمته دلالت ایدر جک خطاب

شارع وارد اولامشدر . ایسته بویه امر و نهیک و او بولده خطاب شارعك عدم ورودی سیاحتك جوازینه علتدر .

یوقه سیاحت جائزدر چونکه جوازینه دلالت ایدن (فیحوافی الارض)

خطاب شارعی وارد اولمشدر سیاحتك جوازینه سبب و علت ، حقده وارد

اولان خطاب جلیل مذکوردر دیمك تطیقی صددنده بولندیغمز اساس عقلی به

مخالقدر مادامکه حقده وجوب و یا حرمتی ایجاب ایده جك خطاب شارع وارد

اولامشدر . جوازینه دلالت ایدر آیت جلیه مذکوره وارد اولسه اولسه

ینه سیاحت جائز اولور سیاحتك جوازی (فیحوافی الارض) خطابك اثری

دکدر حقده وجوب و یا حرمتی ایجاب ایده جك خطابك عدم ورودی اثریدر .

ایسته بویه سیاحتك جوازی حقده اساس عقلی مذکور تطیقندن حاصل

اولان نتیجه بودر دیگر شیلرك جوازی ده بومنوال اوزرده در . هر هانکی شیئك

جوازی اولورسه اولسون بویه اثر خطاب دکدره اثر عدم خطابدر حقده

وجوب و یا حرمتی افاده ایده جك خطابك عدم ورودی نتیجه سیدر .

ایسته ایضاح و تفصیل ایتدیکم و جهاه هر اینکی قواه نظراً جواز اثر خطاب

دکدر .

اوچنجی بر احتمال ، بشقه بر قول معقول بوقدرکه اکا توفیقاً جواز حقده

اثر خطابدر دیمکه امکان بولونسون .

علماء اصول وجوب ، حرمت ، جواز ، افعال مکلفینه تعلق ایدن خطابات

شارعك اثر لریدر فقط وجوب ، حرمت افعال مکلفینه اقتضا طریقیه تعلق ایدر .

جوازك تعلق ایسه تخییر طریقیه در دیه حکمك تعریف ماهیتده اقتضا

ویا خود تخییر طریقیه افعال مکلفینه متعلق اثر خطابدر دیورلر .

جوازی احکام شریعتدن عدایتدکری ایچون حکمك تعریف ماهیتی جوازده

تشمیل اتمك مقصدیه تعریف مذکوره (ویا خود تخییر طریقیه) صورت تردیدنی

علاوه ایدیورلرده جوازه تخییر طریقیه اثر خطابدر دیورلر خلاصه جواز

حقده اثر خطاب شارعدر دیمکه تردد ایمیورلر .

ایسته بویه اصولیون وفقهای مذاهب ، برخطای اجتهاد ودها دوغریسی

اچیق بر حقیقتدن غفلت نتیجہ سی اولہ رق جواز، وجوب حرمت کی اثر خطابدر، شارعك خطاب و بیانہ محتاجدر دیہ حکم ایتدکرنندن جوازی دہ احکام شریعت عدادینہ ادخال ایدیورلر .

ایضاح و تفصیل ایتدیکم وجهہ جواز اولہ زعم ایتدکری کی نہ شارعك خطابی تہ دہ اثر خطاییدر جواز شارعك خطابی دکل عدم خطاییدر. اثر خطابی دکل اثر عدم خطاییدر. بناءً علیہ جوازہ حکم اطلاق اولتہ ماز ہیچ بروجہاہ احکام شریعتدن معدود اولہ ماز .

شہہ یوقدر کہ شریعت خطابات شارعك اثر لریدر اصولیون دہ بیان ایتدیکم وجهہ احکام شریعتہ آثار خطابدر دیورلر دہ حکمی اثر خطاب دیہ تعریف ایدیورلر .

بناءً علیہ جواز نصل احکام شریعتدن عد اولتہ بیلیر . اثر خطاب اولیان بر شئہ حکم شریعت اطلاق اولتورمی .

ایشته بواجتہاد نخطی، جواز احکام شریعتدنر، دیورده بردائرہ محدودہ یہ انحصار ایدن شریعتی بوتون افعال و حرکات مزہ تشمیل ایدیور. ہر شئک جوازی حقتہ بر دلیل شرعی تحریری اولتیورده بولمندیقی تقدیر دہ «حظر اباحہ اوزرینہ ترجیح اولتور»، «اشتباه اولتورسہ حرمت، جواز و اباحہ یہ غلبہ ایدر» اساسرینہ استاد ایدرک ممنوعیتہ بیہ حکم اولتور . بالطبع جوازی نہ صراحت بولتہ میہ . جعتدن ہر تجددہ قارشورد و انکار ایہ مقابلہ ایدیور .

تلغرافلر، تلہ فونلر نہ بر فتوای شرعیٹک تبلیغتہ تہ دہ بر حکم شریعتک اثباتہ واسطہ اولہ میور . چونکہ جوازی نہ صراحت یوقدر جواز دہ وجوب حرمت کی بیانہ محتاجدر آنک حقتہ دہ ایزوجہ صراحت لازمدر، دینلیور .

ہزدرو شک و شہدن آزادہ دلائل قاطعہ ایہ ایضاح و تفصیل ایتدیکم وجهہ جواز، خطاب و بیانہ محتاج دکلدر . جوازک بیانی عدم بیان، دلیل دہ عدم ذلیلدر .

بر شئہ حقتہ جوازی نہ منافی بر حکم بیان ایدلامش ایسہ جوازی ثابت اولور ایشته بوعدم بیان، جوازہ دلیل و بیاندر .

حکمتك الهيات قسمته و جوب و امتناع بختده حقایقی چشم عقل و بصیرتله ادراك ایدن حکماء (ومالا دلیل علیه فسرحة فی بقعه الامکان) دیورلر که برشینك وجوب و امتناعنه دلیل اولماز ایسه امکانه حکم اولتور دیمکدر ایشته بویله امکان وجواز مستغنی دلیل و بیاندر .

بویله مستغنی بیان و خطاب اولان جواز دأثر توجیه خطاب ایتك عبث اولمازی شارع حکیمی بویله مالا یغیندن تزیه ایتك اقتضا ایتمزی .
حدود و منتهاسی اولیان بقعه فسیحه جواز و امکان اولیه تفصیلاتیه دأثره بیان و احاطه یه صیغارمی .

برشینك جوازی حقتده خطاب و بیان وارد اولسه ده ینه جواز ، خطاب و بیان ایله ثابت دکلدر . برشینك جوازینه دأثر خطا و بیان ، اوشی حقتده وجوب و حرمتی افاده ایدن هیچ خطاب و بیان وارد اولماشدر و بویولده خطاب و بیانك عدم ورودی سببیه جوازی ثابت اولشدر دیمکدر .

ایشته بویله جواز حقتده خطاب و بیان وارد اولسه ده ینه جواز عدم خطاب ، عدم بیان ایله ثابت اولور . جواز هیچ بروجهله اثر خطاب اوله ماز بناءً علیه احکام شریعتدن عد اوله ماز . خلاصه جواز هیچدن بشقه برشی دکلدر .

واقعا فقهای حقیه و شافعیه دن بعضلری ، عرض ایتدیکم و جهاه جواز احکام شریعتدن دکلدر . چونکه شریعتك ورودندن اول ثابت اولش بر حکمدر . زیرا جواز برشینك فعل و ترکی اوزرینه مؤاخذه و مجازات اولنماقندن عبارتدر . شریعتك ورودندن اول ایسه هیچ بر حال و حرکت اوزرینه مجازات اولنماز و ماکنایه معذین حتی نبث رسولا آیت جلیله‌سی صراحة دلالت ایدیور .

دیمك اولور که شریعتك ورودندن اول هر حال و حرکت جائز و مباحدر شبهه یوقدر که بویله قبل الشرع ثابت اولان بر حکم بالطبع شریعتنه نسبت اوله ماز . بناءً علیه جواز احکام شریعتدن دکلدر یولنده رأی و اجتهاده بولتمشدر ایسه ده بواجتهاد و رأی مصیبه قارشو اصولیون جواز شرعی اولیه قبل الشرع ثابت

اولان فعل و ترك اوزره عدم مجازاتدن عبارت دكلدر جواز شرعی اثر خطاب شارعدر شریعتدن اول ثبوتی تصور اولنه‌ماز دیه رد ایدیورلر .
ایشته بویه . جواز شرعیك مفهوم وماهیتی تدقیق ایتهدن جف‌القلم اثر خطاب شارعدر دیورلر .

شوقدرکه بیان اولندیغی اوزره جوازك احکام شریعتدن اولدیغنه قائل اولان فقهای مشار الیهك طریق اجتهاد واستدلالی آرز چوق خطادن سالم دكلدر چونکه برشیدك فعل و تركی اوزرینه عدم مجازات، عفو صورتنده تحققی ایدر . بر فعل ممنوع عفو اولنورده مرتکبی تجزیه ایدلماز بناء علیه عدم مجازات ، جوازه دلالت ایتمز .

ایشته عرض ایتدیکم وجهله جوازك مفهوم وماهیتی برشیدك فعل و تركی ترجیح اولنماقدن عبارت اولدیغدن بر امر سلبی وعدمیدر اثر خطاب اولغه قطعاً صلاحیت و قابلیت یوقدر . اگر بویه دكلده جوازدن مقصد بشقه برشی ایسه - شبهه یوقدرکه بشقه برشی دكلدر - بیان اولنق اتضا ایتزمی یوقسه جف‌القلم اثر خطابدر دیمك بالطبع شایان قبول اوله‌ماز .

ایشته بویه علی العمیا جواز حقنده اثر خطابدر دیه حکم اولنمش و بواساس فاسداوزرینه ابتدا ایده‌رك جواز احکام شرعی‌دن عد ایدلمش ایسه‌ده عرض وایضاح ایتدیکم وجهله جواز اثر خطاب دكلدرکه احکام شرعی‌دن عد اولته یلسون . بویه احکام شرعی‌دن اولیان جوازه بالطبع شریعت مداخله ایتیه‌جکندن تعدد زوجات و نکاح و طلاق کبی جائز اولان شیلر حقنده حکومت، وجدان ماته و عصره موافق صورتده احکام و قوانین وضع و تأسیس ایده‌بیلر .

جواز احکام شرعی‌دن اولدیغی فرض ایدلسه‌ده تعدد زوجات حقنده یازمش اولدیغ مقاله‌ده اثبات ایتدیکم وجهله ینه حکومتك بونلر حقنده وضع و تأسیس قوانین ایتکه حق و صلاحیتی غیر قابل رد وانکار ایسه‌ده فقط بویه جواز احکام شرعی‌دن عد اولندیغی ایچون دها بسیط برحالده مسئله حل ایدلمش اولور محتاج ایضاح و اثبات اولماز .

منصوری زاده

مجموعه